

V I T A № 1 A N T I Q U A

З б і р к а н а у к о в и х п р а ц ь

Збірка затверджена до друку на засіданні Вченої ради історичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка.

Головний редактор:
д.і.н., проф. Гладких М.І.

Редакційна колегія:
д.і.н., проф. Борисенко В.К.,
д.і.н. Залізняка Л.Л.,
д.і.н., проф. Крижанівський О.П.,
д.і.н. Моця О.П.

Відповідальний секретар:
Рижов С.М.

Технічний редактор:
Шидловський П.С.

Рецензенти:
д.і.н., проф. Буравченков Б.О.,
д.і.н. Зубарь В.М.

Регстраційне свідоцтво
КІ № 350 видане 8 лютого 1999 року
Міністерством Інформації України

Засновник — "Товариство
Археології та Антропології".

Адреса редакції:
252030, м.Київ,
вул. Володимирська, 64, ауд. 164.

© Товариство Археології та Антропології
© Колектив авторів
© Дизайн-макет Адаменко Д.В.
© Обкладинка Адаменко Д.В.

КИЇВ—1999

- С.Рыжов** *Некоторые аспекты обработки камня на мустьерской стоянке Малый Раковец IV в Закарпатье* 3
- В.Степанчук** *Средний палеолит Крыма. Индустрийные традиции вюрмского времени: многообразие проявлений, возможные причины variabilityности* 17
- М.Гладких** *Древнейшая архитектура по археологическим источникам эпохи палеолита* 29
- Н.Риндюк, Н.Скакун** *Новые находки антропоморфной пластики в Болград-Алдень II* 35
- В.Піоро** *Нові знахідки антропоморфних стел та кромлехів в курганах ямної культури степової України* 41
- Ю.Малєєв, В.Конопля** *Багатошарове поселення Блищанка на р.Серет* 45
- Л.Самойленко** *Курган епохи середньої та пізньої бронзи біля с.Затишне Луганської області* 59
- Б.Антоненко** *Глиняні статуетки з катакомбного поховання* 63
- С.Зеленко** *Работы подводно-археологической экспедиции Киевского университета имени Тараса Шевченко на Южном берегу Крыма в 1991-1995* ... 65
- С.Сорокопуд, А.Филоненко** *О подводных археологических разведках в акватории Севастополя в 1993-1994 гг.* 71
- І.Піоро** *Готи в гірському Криму* 75
- О.Комар** *Сармати Поросся та "південна" гіпотеза походження Русі* 81
- Ф.Андрощук** *К датировке скандинавских фибул типа Petersen-51* 89
- Р.Осадчий, О.Філюк** *Поселення великокняжої доби XI-XIII ст. біля с.Софіївська Борщаговка на Київщині* ... 95
- Е.Линёва** *Предпосылки и история зарождения отечественной археологии* 99
- Ю.Омельченко** *Домузейні форми нагромадження та використання історико-культурних цінностей* 107

Б. АНТОНЕНКО

ГЛИНЯНІ СТАТУЕТКИ З КАТАКОМБНОГО ПОХОВАННЯ

ABSTRACT

This article for the first time gives the full description and drawings of the statuettes from catacomb burial on Luganshchyna investigated by the Kiev University expedition in 1987. The earthenware statuettes have not been met in monuments of the catacomb-grave culture, therefore this findings are unique. It permits to widen our knowledge about ideology of the Bronze age tribes on the South of Ukraine.

Експедиція Київського університету в 1987 році провела розкопки дев'яти курганів бронзового віку біля с. Бірюкове Свердловського району Луганської області. В дитячому похованні 4 кургану 9 були знайдені 3 глиняні статуєтки. Поховання розташовувалося в південно-східному секторі кургану й було зроблено в катакомбі. Вхідна яма не простежувалась. Збереглася лише частина дромосу на глибині 4,76 м від "О". Камера мала підовальну в плані форму — 1,48 x 0,85 м й глибину 4,84 м від "О". Вона була витягнута з південного заходу на північний схід. В камері була похована, ймовірно, дівчинка 12-13 років. Вона була скорчена на спині, черепом у південно-західному напрямі. Права рука витягнута до середини стегна, кисть лівої покладена на таз. Ноги покладені праворуч. (Мал. 1, 1). Біля черепа було знайдено горщик 1, який мав приземкувату форму, широке горло з невеличкою шийкою, округлий тулуб та пласке денце. Він був орнаментований насічками по вінцю та рядом дрібних спіралей по колу шийки (Мал. 1, 2). Біля колін знайдено горщик 2, заповнений вугіллям. Він використовувався як жаровня. Вінце горщика частково зламане давнину (Мал. 1, 3). В похованні також були знайдені уламки 2-х бронзових спіралевидних підвісок (Д-1, 3-1, 8 мм) і залишками шкіри. Ймовірно, вони були нашиті на головну шкіряну підв'язку або шапочку (Мал. 1, 4). Біля лівого плеча поховано знаходились кістки ніжки кози-вівці і поряд дві глиняні статуєтки — 1 і 2 під гомілковими кістками правої ноги — статуєтка 3, а біля п'ят — шматок вохри (Мал. 1, 1; Мал. 2, 1-3). Статуєтка 1 ромбовидної форми, дуже схематизована

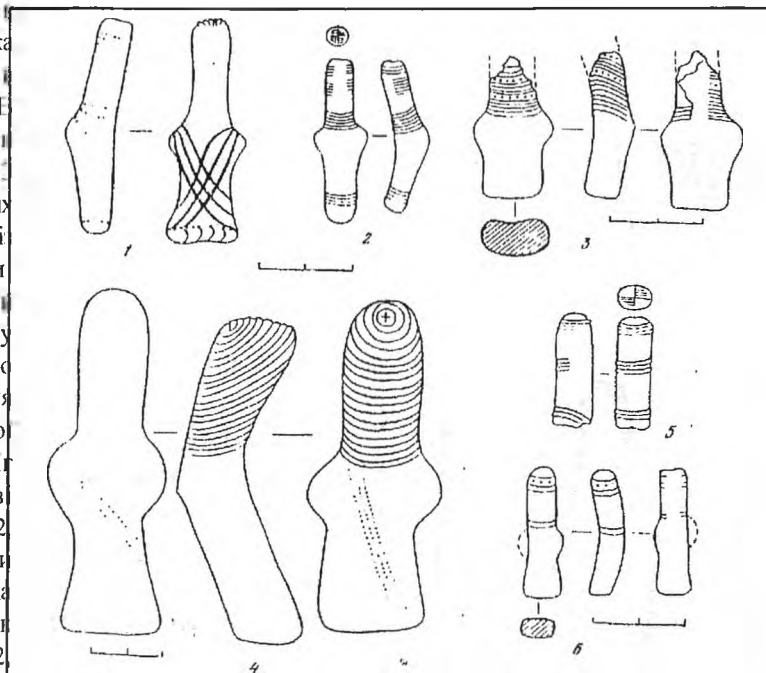
антропоморфна. Скоріше за все, це зображення жінки з різко виділеними трикутними стегнами, розділеними заглибленням вздовж всього тулуба. З лицевого боку вохрою намічені дві крапки очей, зі зворотного — трьома горизонтальними смужками виділена голова або головний убір (зачіска?). По всьому периметру зворотного боку статуєтка прикрашена двома-трьома рядками насічок. Поверхня статуєтки сплюснена, а нижня частина трохи пошкоджена, її розміри: довжина — 3,3 см, товщина — від 3 до 7 мм, ширина — від 0,5 см (голова) до 1,6 см (стегна) (Мал. 2, 1).

Від другої статуєтки зберігся тільки уламок, ймовірно, половина нижньої частини. Вона теж антропоморфна і сплюснена. Прикрашена рядками насічок по краях та рядками наколів по всій площині. Розміри збереженої частини: довжина — 2,4 см, товщина — 3-8 мм, ширина — від 0,8 до 1,7 см (Мал. 2, 2).

Статуєтка 3 збереглась найкраще. Вона антропоморфна, ромбовидної форми з виділеними трикутними стегнами. Її поверхня сильно сплюснена.

Зворотній бік прикрашений по периметру рядками насічок, а "головка" — чотирма прокресленими смужками у верхній частині. Розміри: довжина — 5,3 см, товщина — від 3 до 8 мм, ширина — 0,8 см (верх або голова), стегна — до 2 см, низ — до 1,2 см (Мал. 2, 3).

За всіма ознаками обряду та інвентаря це поховання відноситься до поховань т. зв.

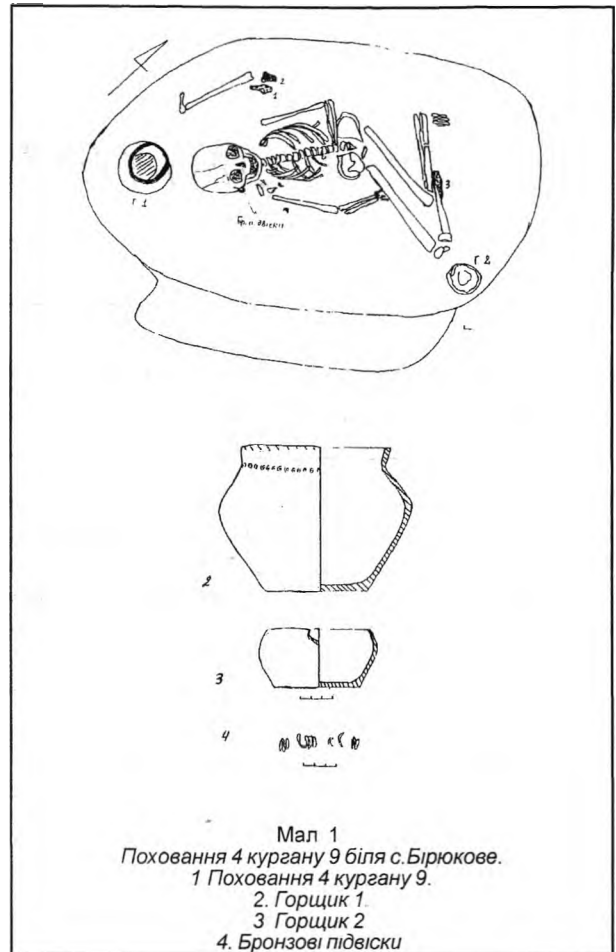
Мал. 3.

Глиняні статуєтки «серезлівського» типу

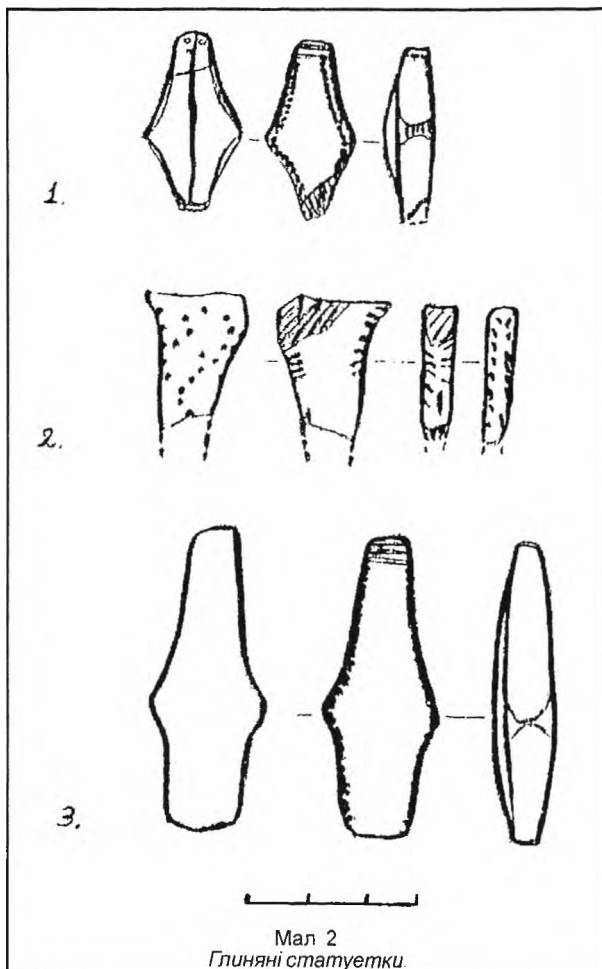
1) Серезлівська; 2) Ермолаєвка; 3, 6) Баратівка; 4) Широке; 5) Сандраки

бахмутського типу і входить у третій, найпізніший хронологічний горизонт катакомбної культури, скоріше за все, до початку цього етапу, бо зберігаються майже всі риси, притаманні похованням донецького типу. Аналогій даним статуеткам в катакомбній культурі поки що не знайдено. Типологічне ці статуетки близькі до пізньотрипільських статуеток серезлієвського типу, але між ними дуже великий проміжок часу (Мал. 3).

За функцією статуетки цього поховання можна віднести, за виразом В.Я.Проппа, до типу т. зв. "чарівних помічників" або "чарівних предметів", які мали допомагати покійному в потойбічному світі. Слід звернути увагу на те, що всі статуетки зображують жінок, можливо жіночих предків роду, а можливо, що це були просто ляльки. Взагалі, щодо функцій подібних статуеток існує також багато етнографічних паралелей, але стосовно цього випадку поки що важко встановити, що конкретно означають і яку мають функцію ці статуетки.

Мал 1
Поховання 4 кургану 9 біля с.Бірюкове.
1 Поховання 4 кургану 9.
2. Горщик 1.
3 Горщик 2
4. Бронзові підвіски

Мал 2
Глиняні статуетки.

ЛІТЕРАТУРА

Антоненко Б.А. Статуетки из катакомбного погребения на Ворошиловградщине // Проблемы истории та археологии давнього населення Української РСР. — К.: Наукова думка, 1989. — С. 8.

Антоненко Б.А., Пиоро И.С., Самоїленко Л.Т. Раскопки курганов в зонах строящихся мелиоративных систем Ворошиловградской области. — ВНГП Центр. — Инв. № 0290.0014038. № держ. реєстрації 01870008313. — М., 1990.

Братченко С.Н. Нижнее Подонье в эпоху средней бронзы. — К., 1976.

Телегин Д.Я. Об абсолютном возрасте ямной культуры и некоторые вопросы хронологии энеолита юга Украины // СА. — 1977. — №2. — С. 5-19, Рис. 6.

Нечитайло А.Л. Антропоморфные алебастровые статуетки в ранних памятниках северокавказской культуры // СА. — 1978. — №2. — С. 178-185, Рис. 1. 2.

Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. — Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1986. — С. 199-200.